

PRESS

# РОЛЬ МЕДІА

В УМОВАХ ВІЙНИ  
І ТЕХНОЛОГІЧНИХ  
ТРАНСФОРМАЦІЙ

Рекомендації для етичної  
та відповідальної журналістики

За підтримки Програми підтримки ОБСЄ для України впродовж 2023–2024 років в Україні Аспен Інститутом Київ було проведено серію з 3-х семінарів «Медіа та реальність: виміри відповідальності». Метою цих заходів було створення простору для професійного діалогу, обговорень і спільного пошуку відповідей на сучасні виклики, з якими стикаються медіа. Учасниками семінарів стали 72 особи: журналісти, редактори, медіа-експерти, викладачі, медіа-юристи та фахівці з комунікацій, — які зосереджували свою увагу на проблемах сучасної медіа-сфери в умовах війни, динамічних змін у суспільстві та стрімкого розвитку технологій.

Семінари базувалися на унікальній методології, розробленій Аспен Інститутом, яка включала спільне читання та обговорення класичних і сучасних текстів, роботу в групах та виконання творчих завдань. Серед розглянутих текстів були твори Ю. Габермаса, Дж. С. Мілля, М. Маклуена та інших провідних мислителів, а також сучасних українських авторів, які аналізували специфіку роботи медіа під час війни, трансформацію професійних стандартів журналістики та нове медійне законодавство України.

Учасники семінарів працювали над широким спектром тем: від етики журналістської професії у воєнний час до протидії інформаційним маніпуляціям, розвитку медіаграмотності та адаптації медіа до впливу новітніх технологій. Крім того, під час обговорень активно порушувалися питання саморегуляції медіа, збереження суспільної функції журналістики та напруження між свободою слова і безпекою в умовах війни. По завершенні семінарів також було проведено опитування, яке дозволило глибше ідентифікувати ключові виклики та напрацювати рекомендації для їх подолання.

Результатом цієї роботи стали рекомендації за кількома напрямками, які узагальнюють позиції, висловлені під час дискусій та пост-семінарського опитування. Важливо підкреслити, що ці рекомендації мають саме узагальнений характер і не претендують на глибокий, детальний чи всеохопний аналіз ситуації в медіа-сфері України, який є предметом академічних чи спеціалізованих досліджень. Вони лише окреслюють найбільш ключові виклики, що були порушені під час обговорень. Самі дискусії були динамічними та різноплановими, а учасники мали широкий спектр поглядів — від подібних до діаметрально протилежних. Відтак, представлені висновки є результатом пошуку спільних точок дотику та найзагальнішого узагальнення висловлених рефлексій, а не відображення позиції кожного учасника окремо. Так само ці рекомендації не є офіційною позицією Програми підтримки ОБСЄ для України чи Аспен Інституту Київ. Вони створені передусім як підґрунтя для подальшого діалогу, підтримки професійної спільноти та окреслення можливих напрямів для вдосконалення функціонування медіа у цей складний і надзвичайно важливий для українського суспільства період.

## 1

# Етичні засади роботи і професійні стандарти медіа та журналістів під час воєнного часу: **рекомендації**

У часи воєнного стану роль медіа стає особливо значущою, адже вони формують громадську думку, впливають на моральний дух суспільства та забезпечують прозорість роботи державних органів. Діяльність журналістів та медіа слід ще більше узасадничувати на етичних принципах, які враховують чутливість ситуації та безпековий контекст. Такий етичний підхід у роботі медіа допомагає зберегти довіру аудиторії, сприяє єднанню суспільства та посилює громадянську відповідальність.

З огляду на це, пропоновані рекомендації мають на меті підтримати журналістів, редакторів, менеджерів і власників медіа у їхньому прагненні ефективно відповідати на сучасні виклики. Вони спрямовані на те, щоб допомогти представникам медіасфери не лише зберігати основні стандарти професії, а й адаптувати їх до реалій воєнного часу, коли кожне слово або матеріал може мати значний вплив на суспільство, на життя і здоров'я громадян. Виконуючи свою соціальну функцію, медіа мають дбати про об'єктивність, точність та етичність подачі інформації. Водночас, пропоновані рекомендації мають сприяти побудові стратегій, які дозволять уникати суспільних розколів, гарантувати безпеку та мінімізувати ризики в процесі висвітлення подій.

**Правдивість і точність.** Журналістам слід акцентувати свою увагу на максимальному дотриманні стандартів перевірки фактів навіть за умов обмеженого доступу до інформації. Публікація даних має супроводжуватися ретельним фактчекінгом, залученням експертних думок та забезпеченням контексту для глибшого розуміння аудиторією. Важливою практикою може бути налагодження чи продовження співпраці з незалежними фактчекінговими організаціями, що підвищить достовірність матеріалів. Спільна робота редакцій з платформами фактчекінгу також допоможе уникнути поширення дезінформації.

**Баланс між оперативністю і точністю та глибиною.** У сучасній медіаситуації слід знаходити і дотримувати баланс між оперативністю та глибиною матеріалів. Пріоритет слід надавати ретельній перевірці інформації, навіть якщо це знижує оперативність. Такий підхід сприяє формуванню довіри аудиторії та запобігає поширенню дезінформації. Стандарт оперативності може зазнавати змін, оскільки в багатьох випадках необхідна затримка в часі для оприлюднення інформації з міркувань безпеки. Створення внутрішніх редакційних протоколів сприятиме кращому врегулюванню цих питань. Крім того, редакціям варто роз-

глянути можливість організовувати внутрішні семінари для обговорення складних і комплексних ситуацій, особливо якщо вони можуть загрожувати національній безпеці або уражати психіку медіаспоживачів чи травмувати жертв війни та членів їхніх сімей. При роботі з анонімними джерелами та інформаційними «зливами» журналістам варто уникати поспіху та публікувати дані лише після ретельної перевірки. Якщо інформація має критичне суспільне значення, доцільно додавати максимум контексту, пояснюючи її важливість. Також слід зважати на поточний контекст для вирішення, коли варто публікувати контент, намагаючись оцінити наслідки особливо для обороноздатності та національної безпеки.

**Безпека суспільства.** Варто уникати оприлюднення матеріалів, які можуть безпосередньо зашкодити обороноздатності країни. Публікація чутливої інформації слід здійснювати лише після ретельного аналізу її потенційних наслідків. З огляду на безпекові питання, журналісти можуть «блюрити» обличчя, елементи інтер'єру чи ландшафту, які можуть розкрити місцезнаходження або ідентифікувати людей, пов'язаних із військовими діями. Крім того, журналістам варто інтенсифікувати консультації з експертами у сфері безпеки для оцінки ризиків. У деяких випадках доречним може бути утримання від публікації матеріалів до безпечного часу.

**Роль громадянина в роботі журналіста.** Журналісти, особливо під час війни, мають усвідомлювати, що їхня громадянська позиція є важливим елементом суспільної взаємодії. У випадках, коли внутрішні редакційні наради в ньозрумах медіа приходять до висновку, що оприлюднення певної інформації може зашкодити досягненню спільної мети, такої як перемога у російсько-українській війні (напр. сумнівні рішення і накази військового чи цивільного керівництва, поведінка військовослужбовців, умови переговорного процесу, доцільно розглянути можливість тимчасово утриматися від публікації через рішення головного редактора чи відповідних осіб в редакції. Водночас важливо документувати цю інформацію для її оприлюднення у безпечний час. Журналістам слід дотримуватися принципу правди, проте враховувати контекст і можливі наслідки своїх дій. У випадках, коли публікація інформації може зашкодити державним інтересам, допомогти ворогу чи вплинути на міжнародні рішення щодо підтримки України, важливо зважати на суспільну значимість, безпеку, а також обирати відповідний час для оприлюднення. Це дозволить уникати маніпуляцій з боку третіх сторін і зберігати довіру аудиторії.

**Критика посадовців і контроль за діями держави.** Публікувати матеріали, що висвітлюють недоліки у роботі органів влади, слід збалансовано, акцентуючи увагу на можливостях покращення ситуації. Це дозволить зберігати довіру до держави, надто важливу з боку іноземних партнерів, та уникати зайвої поляризації суспільства. Критика влади та розслідування, які висвітлюють проблеми в роботі державних органів, слід проводити з особливою ретельністю. Варто уникати надмірного акценту на сенсаційності та зосереджуватися на пропозиціях щодо покращення ситуації. Наприклад, критику можна супроводжувати експертними

коментарями щодо вирішення проблем, а також додавати приклади позитивних змін. Це допомагає збалансувати вплив матеріалів і запобігти поляризації аудиторії. Викриття корупційних дій чи зловживань має базуватися на ретельно перевірених даних і враховувати ризики для національної єдності та безпеки. Доцільно проводити консультації з юристами перед публікацією таких матеріалів. Розслідування, що стосуються національної безпеки чи політичних процесів, варто було б проводити з особливою ретельністю та аналізом наслідків, враховуючи суспільний контекст. Корупційні схеми слід викривати задля оперативного вирішення системних проблем. Водночас, слід враховувати, що розслідування на корупційну тематику можуть підсилювати російські наративи про Україну «failed and corrupted state» і підривати довіру з боку західних партнерів. Відтак, медіа варто в першу чергу керуватися принципом вирішення проблеми, а не стільки популярністю, яку може викликати публікація того чи того розслідування. При ідентифікації тих чи тих проблем та зловживань корупційного характеру, особливо, якщо вони стосуються обороноздатності країни, варто розглянути можливість спершу звернутися до відповідних інституцій задля оперативного реагування та усунення проблеми. Публічність матеріалів варто застосовувати у разі ігнорування, затягування вирішення проблем чи спроб приховати проблеми та зупинити публікування розслідувань чи впливу на відповідних журналістів чи редакцію з боку владних структур.

**Висвітлення проблем у військових структурах.** Важливо не замовчувати проблеми, але висвітлювати їх так, щоб не нашкодити обороноздатності країни. Наприклад, можна розповідати про системні виклики, шукаючи підтримки експертів і додаючи позитивні приклади для балансу. Важливо також забезпечувати консультації з юристами, щоб уникнути порушень закону чи поширення неправдивої інформації. Якщо інформація може підривати довіру до ЗСУ, доцільно фокусуватися на системних викривленнях, а не на окремих випадках. Окремі кейси можуть бути ілюстрацією більш загальних проблемних тенденцій. Журналісти також мають звертати увагу на системність певних порушень і задаватися питанням, чи вони працюють з окремим одиничним випадком, чи з елементом цілої системи зловживань і проблем. Це допоможе створити конструктивну дискусію без шкоди для репутації окремих осіб чи структур. Важливо також пояснювати аудиторії, чому така проблема виникла і як її можна вирішити.

**Пріоритетність тем.** Військові та суспільно значущі теми мають залишатися у центрі уваги. Водночас важливо пропонувати аудиторії матеріали на легші теми, які допомагають підтримувати емоційний баланс та ментальне здоров'я, такі як історії успіху, культурні чи спортивні досягнення чи ініціативи взаємодопомоги.

**Уникнення поляризації і розколу суспільства.** Журналісти мають також звертати увагу на висвітлення позитивних змін і досягнень, які сприяють національній єдності. Матеріали про успіхи громадських ініціатив, військових, державних трансформацій і волонтерів можуть допомогти зберігати консолідацію суспільства. Наприклад, економічні, соціальні й освітні питання можуть стати

точками спільного інтересу навіть у поляризованому суспільстві. Важливо також уникати заголовків, що можуть провокувати конфлікти чи сприяти дезінформації.

**Протидія клікбейту (clickbait).** Уникнення сенсаційності в заголовках та акцент на якості матеріалів мають сприяти формуванню довгострокової довіри. Залучення незалежних експертів і глибокий аналіз тем дозволяють уникнути маніпуляцій та підвищити професійний рівень контенту. Наприклад, замість шокуючих заголовків варто використовувати точні й інформативні фрази, які допомагають аудиторії зрозуміти суть повідомлення.

**Участь «хороших росіян».** Рішення не запрошувати для участі в програмах, сюжетах, експертних коментарях тощо таких осіб сприяє захисту національних інтересів, зменшує ризики впливу ворожої пропаганди та підтримує розвиток українських експертів. Варто відкрито пояснювати ці підходи аудиторії для збереження довіри.

**Управління чутливим контентом.** Варто звертати особливу увагу на емоційний вплив матеріалів. Уникнення надмірного нагнітання страху або шокуючих деталей допомагає зберігати довіру та повагу до аудиторії. Редакторам доцільно враховувати психологічний стан аудиторії під час роботи з травматичними темами, зокрема, уникати надмірного нагнітання емоцій чи травматизації. Важливо також звертати увагу на те, як представлення травматичних подій може впливати на суспільний настрій у довгостроковій перспективі. Редакторам варто було б ретельно регулювати публікацію матеріалів, що стосуються війни, зважаючи на етичні аспекти та стандарти журналістики. Зображення жертв, похоронів чи військових травм доцільно представляти з урахуванням потреб та характеристики аудиторії (заблюрення, відсутність крупних планів). Уникаючи сенсаційності, можна залишатися вірними професійним стандартам. Якщо інформація є надто чутливою, її можна зафіксувати для публікації у безпечний час.

**Взаємодія з аудиторією.** У редакції варто запровадити й підтримувати дієві механізми зворотного зв'язку для аудиторії (коментарі на сайті, соціальних мережах, онлайн опитування, «гарячі лінії», зустрічі і обговорення), що дозволять виявляти і виправляти помилки медіа у публікаціях, а також залучати аудиторію до пошуку та вироблення контенту. Це сприятиме підвищенню довіри до медіа та покращенню їхньої роботи.

## 2

## Ключові виклики функціонування медіа-сфери України та шляхи подолання в умовах воєнного часу

Війна та обмеження на доступ до інформації. Воєнний стан накладає природні обмеження на доступ до інформації з метою забезпечення безпеки та захисту національних інтересів. Зокрема, свобода слова може зазнавати обмежень через необхідність запобігання розголошенню інформації, яка може зашкодити військовим операціям або поставити під загрозу життя військових і цивільних. Журналісти часто стикаються з обмеженнями щодо доступу до лінії фронту, оперативної інформації, певних спікерів або висвітлення тих чи тих тем. Дуже часто застосовується принцип т.зв. «часового емабарго», коли інформація публікується не оперативно, а з відтермінуванням у часі. Такі обмеження, хоч і носять природній характер в умовах війни й викликають розуміння з боку журналістської спільноти, водночас можуть створювати виклики для об'єктивного висвітлення подій, вимагаючи від медіа ретельного підходу до збору та подачі матеріалів. Журналістам доводиться шукати баланс між правом суспільства на правду та необхідністю дотримання безпеки, уникаючи дій, які можуть поставити під загрозу військові операції чи національну безпеку. Ці обставини потребують особливої відповідальності у висвітленні воєнних реалій, щоб зберегти довіру аудиторії та водночас не нашкодити загальним інтересам країни.

**Конкуренція.** Об'єднаний телемарафон відіграє надзвичайно важливу роль у поширенні офіційної інформації під час війни, сприяючи єдності інформаційного простору та оперативному донесенню ключових меседжів. Водночас, його унікальний формат може впливати на загальну динаміку медіаринку, зокрема на доступ незалежних медіа до широкої аудиторії, та викликати дискусії щодо забезпечення різноманітності контенту. У цьому контексті важливо також врахувати зміну медіаспоживання суспільства та адаптацію інформаційної політики відповідно до нових реалій. Врахування цих аспектів у майбутньому сприятиме зміцненню інформаційного середовища та збереженню балансу між ефективною комунікацією й медійним плюралізмом.

**Складність монетизації.** Скорочення рекламного ринку, економічна криза, замороження деяких програм міжнародної підтримки, практика інформаційного піратства та низька культура споживання платного контенту поглиблюють фінансові проблеми медіа. Це особливо негативно впливає на регіональні та малі незалежні медіа, які мають обмежені можливості для фінансової та інституційної стійкості. Без належного фінансування такі медіа не можуть гарантувати якість і незалежність своїх матеріалів, що ще більше загрожує свободі слова.

**Брак кадрів.** Одним із ключових викликів для медіа-сфери України є гостра нестача кадрів, зокрема технічних фахівців, журналістів, редакторів та опера-

торів. Війна спричинила значний відтік населення за кордон, особливо серед молодих і кваліфікованих спеціалістів, які становили основу команди багатьох медіаорганізацій. Додатково, мобілізація чоловіків призвела до того, що багато працівників медіа були змушені тимчасово залишити свою професійну діяльність. У результаті в редакціях переважають дві крайнощі: або дуже молоді фахівці з обмеженим досвідом, або вікові працівники, для яких складно адаптуватися до сучасних вимог і технологій. У таких умовах медіа змушені шукати нові підходи до залучення спеціалістів.

**Потенційний вплив на редакційну політику.** В умовах фінансової нестабільності, інституційної невизначеності, браку повноцінного рекламного ринку та слабкості солідарності журналістських колективів значно зростає ризик впливу власників і менеджерів медіа на редакційну політику. Брак стабільного фінансування змушує редакції залежати від ресурсів власників, які можуть використовувати медіа як інструмент для просування власних політичних чи бізнесових інтересів. Відсутність чітких правил і механізмів захисту редакційної незалежності, особливо у кризові періоди, створює сприятливий ґрунт для маніпуляцій. Крім того, слабка організація та низький рівень солідарності журналістів ускладнює їхню здатність протистояти тиску, що ставить під загрозу якість і об'єктивність інформації.

## **Для подолання цих викликів, зокрема, пропонується:**

**Прозорість та доступ до інформації.** Важливо забезпечити кращий доступ незалежних медіа до ключових інформаційних платформ і розробити механізми обміну інформацією між державними установами та журналістами. Створення спеціальних інформаційних хабів або платформ для журналістів може сприяти більшій відкритості.

**Забезпечення рівного доступу.** Варто розробити чіткі й прозорі критерії для розподілу ефірного часу та ресурсів, що враховують інтереси малих і регіональних медіа. Це дозволить створити більш рівноправні умови в інформаційному просторі.

**Підтримка нових форматів.** Заохочення незалежних медіа до створення сучасних мультимедійних платформ і форматів у рамках нових законодавчих норм мають підвищити кількість аудиторії та фінансову життєстійкість медіа. Держава (за умови забезпечення механізмів прозорості і політичної незаангажованості), міжнародні донорські інституції та громадські організації мають інтенсифікувати свою підтримку цих ініціатив через інструменти конкурсів та грантів.

**Фінансова підтримка.** Доцільно запровадити і посилити освітні ініціативи, спрямовані на підвищення культури споживання платного контенту.

Також слід розглянути можливість розробки державної програми підтримки для незалежних медіа, зокрема через гранти, податкові пільги для видавців, а також програми спеціалізованої підтримки регіональних і малих медіа. Подібні

програми з боку держави мають включати в себе потужні незалежні наглядові ради, які забезпечать прозорість, відкритість і підзвітність розподілу фінансових ресурсів для уникнення корупційних схем, маніпуляцій та зловживання медіа для досягнення політичних чи бізнесових цілей. Моделлю таких програм може слугувати Український культурний фонд на етапі його раннього функціонування.

Зокрема, для регіональних і локальних медіа пропонується:

- Розширити коло суб'єктів, які можуть претендувати на державну підтримку, включивши локальні та регіональні медіа. Це сприятиме сталому розвитку місцевих інформаційних ресурсів та зміцненню ролі медіа в громадах.
- Через підтримку незалежних платформ для оцінювання якості медійного контенту та поширення об'єктивних рейтингів створити й підтримувати карту т. зв. «білих медіа» (медіа, які відповідають етичним та професійним стандартам) у кожному регіоні для посилення прозорості й довіри до місцевих медіа. Методологія складання карти може стати інструментом для оцінювання якості контенту та доброчесності редакцій, а також інструментом підсилення довіри аудиторії та фінансової життєстійкості медіа.
- Рекомендувати донорам спрямовувати підтримку саме на «білі медіа», що відповідають етичним стандартам. Це дозволить зберегти незалежність локальних медіа від впливу великих корпорацій чи політичних структур.
- Впровадити спільні медійні продукти для висвітлення суспільно важливих тем, об'єднуючи ресурси локальних медіа. Спільні проєкти можуть допомогти забезпечити ширше охоплення аудиторії та підвищити якість контенту.
- Розробити єдину стратегію підтримки (державної, донорської, міжнародної) для малих медіа, що працюють у регіонах, наближених до зон бойових дій, щоб забезпечити рівний доступ до інформації для всіх громадян.

## Засади фінансування

**Реклама.** Відмова від рекламодавців із репутаційними ризиками (російський «слід», робота на російському ринку, беттінг тощо) є важливим кроком, що може сприяти збереженню довіри аудиторії. Для заміщення бюджету доцільно було б шукати нові партнерства з компаніями, які поділяють етичні принципи. Важливою є робота над диверсифікацією доходів, зокрема через гранти, партнерства або краудфандинг. Наприклад, залучення фінансування через підтримку від аудиторії може стати альтернативою ризикованим рекламним угодам.

Водночас розвиток краудфандингу та підтримка незалежних спільних платформ обміну контентом можуть сприяти фінансовій стійкості медіа.

Варто посилити антимонопольне законодавство для регулювання рекламного ринку. Розробка окремого антимонопольного законодавства для регулювання рекламного ринку може сприяти більш детальному врегулюванню специфічних питань цього сектора. Така ініціатива може доповнити та уточнити існуючі норми для забезпечення чесної конкуренції та прозорості на ринку медійної реклами.

**Прозорість.** Забезпечення прозорості рекламних угод і чітке маркування платного контенту можуть допомогти зміцнити репутацію та створювати довіру до медіа. Важливо розробити внутрішні правила щодо прийнятності джерел фінансування. Слід розглянути можливість розроблення та підписання меморандумів з бізнес-спільнотою щодо дотримання принципів доброчесності у виборі медіа для співпраці, що може сприяти зменшенню впливу недоброчесних інформаційних ресурсів.

## Робота з кадрами

**Мобілізація.** Збереження часткової зарплати для мобілізованих працівників і підтримка їхніх родин можуть допомогти зберігати командний дух в редакціях.

Варто провести аналіз і вивчити можливості для встановлення спеціальних правил мобілізації для медійників, враховуючи їхній професійний статус, і забезпечити бронювання ключових спеціалістів. Це дозволить уникнути кадрових втрат у критично важливих галузях медіа-індустрії.

**Молоді фахівці.** Крім того, важливо інвестувати у навчання молодих журналістів, організовуючи менторські програми. Наприклад, залучення досвідчених журналістів до наставництва може допомогти зберегти якість контенту.

**Психологічна підтримка.** Важливо дбати про ментальне здоров'я працівників редакцій, зокрема через залучення психологів та створення сприятливих умов для роботи. Регулярні командні зустрічі для обговорення викликів і підтримки можуть сприяти формуванню позитивного робочого середовища.

**Підтримка суспільного мовлення.** Захист та розвиток системи суспільного мовлення в Україні є ключовим для забезпечення неупередженого та високоякісного контенту, доступного для всіх громадян. Це передбачає фінансову стабільність, незалежність від політичного впливу та інвестиції в сучасну інфраструктуру.

Зокрема пропонується:

- Виконати вимоги Закону України «Про суспільні медіа України» щодо фінансування суспільного мовника у розмірі 0,2% видатків державного бюджету за попередній рік. Це забезпечить стабільність роботи суспільного мовника та можливість розвивати якісний контент.
- Проводити адвокаційні кампанії щодо невторчання держави у редакційну політику суспільного мовника. Такі кампанії сприятимуть зміцненню незалежності редакційної діяльності та довіри аудиторії.
- Залучати донорську допомогу для покриття витрат на виробництво контенту, враховуючи недофінансування з боку державного бюджету. Донорська підтримка може стати важливим джерелом фінансування нових програм і проєктів.
- Сприяти міжнародній підтримці через партнерства з громадськими організаціями та західними донорами. Міжнародне фінансування дозволить

реалізовувати довгострокові програми та підвищувати стандарти якості мовлення.

- Переглянути та посилити стратегію для створення інноваційного контенту, який би відповідав сучасним вимогам аудиторії та конкурентним умовам на медійному ринку.

**Цензура і взаємодія редакцій з власниками медіа.** Уникнення втручання у редакційну політику дозволяє зберігати незалежність медіа та підвищує довіру аудиторії. Важливо також розробити механізми захисту редакційної незалежності у разі зовнішнього тиску. Власникам медіа варто уникати прямих втручань у редакційну політику, водночас сприяючи конструктивному діалогу між керівництвом та редакційною командою. У випадках цензури з боку власників, журналістам варто спільно працювати над аргументованими рішеннями в межах редакції. Якщо компромісу досягти не вдається, можна розглянути можливість передання матеріалу для публікування до інших незалежних медіа, зберігаючи етичні принципи журналістики. Так само варто використовувати вже наявні механізми саморегулювання в медіа-сфері, як-то Комісія журналістської етики чи інші інструменти.

У рамках роботи медіа чи холдингів пропонується утворити незалежні наглядові ради, включаючи запрошення авторитетних іноземних експертів. Це може допомогти знизити вплив власників на редакційну політику та забезпечити незалежність журналістів, а також сприятиме підвищенню довіри аудиторії.

Також слід проводити постійний моніторинг впливу власників на редакційну політику, створюючи умови для відкритої та прозорої діяльності медіа-компаній.

**Підтримка стандартів індустрії і саморегуляція.** Власники та менеджери медіа могли б сприяти саморегулюванню медіа-галузі, організовуючи ініціативи для обміну досвідом між учасниками ринку. Це допомагатиме формувати професійні стандарти, уникати картельних змов та забезпечувати стабільний розвиток медіа-індустрії. Інвестиції у створення стандартів якості, організація спільних обговорень і підтримка саморегулювання є ключовими для стабільного розвитку галузі. Наприклад, створення етичних комітетів і обмін досвідом між медіа допоможуть зберігати високий рівень професіоналізму. Зокрема, рекомендується сприяти створенню незалежної організації для захисту прав журналістів (наприклад, інституалізувати ініціативу «МедіаРух» чи створити «МедіаРаду»). Така організація змогла би відігравати важливу роль у вирішенні конфліктів між редакціями та власниками медіа, протидіяти тиску влади на медіа, активно промотувати медійний порядок денний у світі і сприяти захисту інформаційного простору України.

## 3

## Саморегулювання в медіа-сфері: виклики і рекомендації

В Україні наразі існують окремі ініціативи, спрямовані на підтримку стандартів етики та саморегуляції в медіа, такі як Комісія журналістської етики, Незалежна медіа рада тощо. Проте їхній вплив є обмеженим, оскільки рішення цих органів не мають обов'язкового характеру, що створює проблеми з їхнім виконанням та визнанням у медіа-середовищі. У новому Законі України «Про медіа» вперше передбачено механізм співрегулювання, який передбачає партнерство між державними регуляторами та представниками медійної спільноти для узгодження правил роботи, стандартів і принципів етики. Проте втілення цього інструменту стикається з низкою викликів, серед яких відсутність чітких процедур взаємодії, обмежений рівень довіри між сторонами та ризик надмірного впливу окремих зацікавлених груп.

Додатковим викликом для інформаційного середовища є вплив непрофесійних інформаційних платформ, блогерів, інфлюенсерів і анонімізованих каналів, зокрема, в Телеграмі, які значно спотворюють інформаційний ландшафт. Ці актори часто не дотримуються етичних та професійних стандартів журналістики, поширюючи неперевірену, маніпулятивну або спотворену інформацію. Нерідко такі джерела стають інструментом маніпуляцій, здатних впливати на значну аудиторію, особливо в умовах воєнного стану, що несе серйозні ризики для інформаційної безпеки країни та життя громадян.

У цих умовах виникає нагальна потреба у створенні єдиної системи стандартів саморегуляції, яка не лише закріпить прозорі правила гри, а й забезпечить ефективність співрегулювання, підвищить довіру до регулюючих механізмів і допоможе мінімізувати негативний вплив деструктивних інформаційних акторів.

### **Відтак, для вирішення поточних викликів, зокрема, пропонується:**

- Створити єдину самоврядну інституцію саморегулювання в медіа-сфері України, яка забезпечуватиме встановлення та дотримання професійних стандартів, вирішення конфліктів між редакціями та власниками медіа, а також протидію тиску з боку влади. Її заснування пропонується ініціювати через форум на базі авторитетної організації (чи групи організацій), що стане платформою для визначення стратегічних напрямів і узгодження правил діяльності. Центральним органом інституції може бути рада авторитетних журналістів, яка встановлюватиме стандарти професії, визначатиме членство в спільноті та запровадить єдину прес-карту. Така інституція сприятиме формуванню незалежного та відповідального медійного середовища в Україні. Надалі слід лобювати надання підтримки з боку міжнародних партнерів для грантового фінансування та розвитку новоствореної організації.

- Розробити нормативний механізм, що визначатиме критерії для визначення і визнання медіа. Це може забезпечити чіткість у визначенні відповідальності медійних організацій та дозволило би уникати зловживань статусом журналіста. Дана пропозиція передбачає законодавчу диференціацію між професійними медіа та іншими інформаційними платформами, що дозволить ефективніше взаємодіяти з різними суб'єктами інформаційного ландшафту.
- Сприяти деанонізації медійних майданчиків через реєстрацію національним регулятором, що підвищить прозорість та відповідальність медійних організацій.
- Запровадити єдині правила гри для всіх учасників медійного ринку, які охоплюють стандарти етики, прозорість фінансування та відповідальність за контент. Це дозволить гармонізувати підходи до регулювання та саморегуляції. А також запровадити чіткий алгоритм вирішення спірних ситуацій у процедурах акредитації, отримання/позбавлення прес-карти, захисту прав журналістів, доступу до інформації, стандартів якості контенту тощо, який базується на прозорих правилах і доступних механізмах апеляції, що сприятиме зниженню конфліктів у медіа-середовищі.
- Створити механізми внутрішнього моніторингу та звітності всередині медіа, що включають регулярний аналіз медіа-контенту. Такий підхід може сприяти постійному вдосконаленню роботи медіа та підвищенню довіри до них.
- Використовувати інструменти штучного інтелекту для системного моніторингу та аналізу медіа-контенту з метою виявлення помилок чи маніпуляцій. Це може підвищити ефективність роботи аналітичних інструментів та ініціатив і покращити якість медійного контенту.
- Враховувати відмінності між журналістами, блогерами та інфлюенсерами і запровадити інструмент єдиної прес-карти та чітких прав, які вона надає, відповідно правил отримання, щоб уникнути плутанини у визначеннях і процедурах.
- Спільно з державними органами виробити механізм забезпечення доступу до офіційної інформації та акредитації виключно для носіїв єдиної прес-карти. Це сприятиме мінімізувати маніпуляції інформацією та вплив некваліфікованих агентів інформаційного простору.
- Створити загальнонаціональну платформу для обміну досвідом та узгодження стандартів між професійними журналістами та медіа-організаціями (можливо, на базі новоствореної самоврядної організації). Така платформа надасть змогу додатково підвищити якість журналістських матеріалів.

## 4

## (Само)регуляція медійної сфери в контексті використання новітніх технологій та впливу інформаційних платформ

У сучасному медійному середовищі, стрімкий розвиток новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), та вплив інформаційних платформ, таких як Telegram, Meta, X (колишній Twitter), YouTube і TikTok, створюють численні виклики для регулювання та саморегуляції медійної сфери. Ці **виклики** вимагають глибокого аналізу та системного підходу до їх подолання. Основними проблемними аспектами є такі:

**Зростання впливу технологічних платформ.** Технологічні платформи дедалі більше впливають на формування громадської думки, фактично перетворюючись на основні джерела інформації для багатьох громадян. Водночас їхні алгоритми, які визначають видимість контенту, нерідко працюють як «чорна скринька», що унеможливлює оцінку їхньої нейтральності та прозорості. Відсутність ефективних механізмів контролю за контентом на цих платформах сприяє поширенню дезінформації, мови ненависті та маніпулятивних матеріалів.

**Швидкість технологічних змін.** Темпи розвитку ШІ значно випереджають можливості наявних правових і етичних механізмів регулювання. Інновації, такі як генеративні моделі ШІ, дозволяють швидко створювати реалістичний контент (зображення, відео, текст), що створює нові загрози для медійної сфери:

- автоматизовані інструменти ШІ полегшують масове створення фейкових новин та матеріалів, що вводять в оману;
- завдяки технологічним платформам дезінформація може миттєво охоплювати широкі аудиторії.

**Нерозуміння роботи ШІ серед населення.** Низький рівень обізнаності громадськості про принципи функціонування ШІ сприяє поширенню страхів, міфів та нерозуміння його можливостей та обмежень. Відсутність критичного мислення та навичок розпізнавання ШІ-генерованого контенту ускладнюють боротьбу з маніпуляціями та дезінформацією.

**Загрози для професії журналіста.** Розвиток ШІ ставить під сумнів майбутнє багатьох традиційних журналістських практик:

- зниження потреби у журналістах для виконання рутинних завдань;
- ризик автоматизації створення контенту без належного людського контролю, що може знизити його якість;
- потреба в нових технічних компетенціях серед журналістів, які мають ефективно працювати з ШІ.

**Етичні виклики.** Використання ШІ у створенні контенту потребує чіткого врегулювання, аби уникнути порушення етичних норм. Основні питання включають:

- конфіденційність та захист персональних даних;
- прозорість у використанні ШІ в журналістській діяльності та проблеми з авторськими правами;
- забезпечення етичності в автоматизованій обробці та створенні інформації.

Ці виклики демонструють складність і багатогранність питань, пов'язаних із саморегуляцією медійної сфери в умовах технологічного прогресу.

## **Для подолання цих викликів, зокрема, пропонується:**

### **Взаємодія з технологічними платформами**

- Розробити кодекс етики для роботи з технологічними платформами, включаючи використання генеративного ШІ. Це може дозволити зменшити вплив шкідливого контенту та підвищити якість інформації, що поширюється через ці платформи.
- Посилити локальну присутність технологічних компаній через створення їхніх представництв. Це може сприяти кращому розумінню локальних контекстів і більш ефективній взаємодії з місцевими медіа.
- Включити елементи співрегулювання, спрямовані на узгодження дій між державою, медіа і платформами для формування більш прозорої політики регулювання контенту.
- Розробити диференційований підхід до регулювання платформ залежно від їх прозорості, власників та якості контенту. Це може допомогти уникнути надмірної зарегульованості, водночас забезпечуючи належний рівень стандартів.

### **Створення механізмів регулювання використання ШІ**

- Розробити міжнародно узгоджені стандарти для використання ШІ у журналістиці, зокрема маркування контенту, створеного автоматизованими системами.
- Запровадити обов'язкову перевірку контенту, створеного ШІ, перед його публікацією, щоб запобігти поширенню дезінформації.
- Забезпечити контроль за використанням ШІ через співпрацю з технологічними компаніями та фактчекінговими організаціями.
- Розвиток технологічної грамотності
- Організувати навчальні програми для журналістів, щоб вони могли використовувати ШІ як інструмент для аналізу даних, перевірки фактів та створення матеріалів.
- Проводити регулярні тренінги для громадян із розпізнавання фейків і маніпуляцій, створених ШІ.
- Запровадити інформаційні кампанії, які пояснюють можливості та ризики використання ШІ у медіа, щоб знизити рівень страхів і непорозумінь.

### **Підтримка якості журналістики**

- Заохочувати використання ШІ для виконання рутинних завдань, що дозволить журналістам зосередитись на аналітиці та розслідуваннях.
- Інвестувати у створення платформ для співпраці між журналістами та розробниками технологій ШІ.
- Створити систему грантів та фінансування для незалежних медіа, які використовують ШІ для покращення якості контенту.

### **Розробка інструментів для протидії фейкам**

- Створити відкриті платформи для виявлення фейкових матеріалів за допомогою ШІ, які можуть використовувати як журналісти, так і звичайні громадяни.
- Розробити алгоритми ШІ для перевірки джерел інформації та визначення її достовірності.
- Запровадити освітні програми, які навчають аудиторію взаємодіяти з інструментами для перевірки фактів.

## 5

## Протидія зовнішнім інформаційним маніпуляціям та втручанню і розвиток медіаграмотності

Сучасний інформаційний простір є полем активного протистояння між ворожою пропагандою та спробами захистити суспільство від маніпуляцій і дезінформації. В умовах глобалізації, розвитку цифрових технологій та зростання значення соціальних мереж, протидія інформаційним загрозам стає одним із ключових викликів для держави, громадянського суспільства та медіа. Основні **аспекти цієї проблеми** включають:

**Поширеність ворожого пропагандистського контенту.** Ворожа пропаганда, спрямована на дестабілізацію суспільства, використовує широкий спектр каналів, передусім через соціальні мережі і месенджери. Маніпулятивний контент сприяє **дезорієнтації суспільства** через поширення недовіри до державних інституцій, громадянського суспільства, посилення внутрішніх конфліктів і створення атмосфери невизначеності. Пропагандистські кампанії, застосовуючи **емоційний вплив**, часто базуються на викривленні фактів, грі на страхах, емоціях та упередженнях, що робить їх ефективними навіть для аудиторії з базовими знаннями і навичками медіаграмотності. **Складність боротьби** за такими кампаніями зумовлена тим, що організовані пропагандистські мережі діють швидко і адаптивно, використовуючи новітні технології для створення й поширення дезінформації.

**Некритичне мислення населення.** Недостатній рівень критичного мислення серед громадян створює сприятливе середовище для маніпуляцій, яке включає вразливість до фейків і обмежену медіаграмотність населення. Брак навичок аналізу джерел інформації та розуміння технік маніпуляцій ускладнює виявлення неправдивих або спотворених повідомлень. Значна частина населення не усвідомлює масштабів і наслідків інформаційних впливів, що підвищує ризик некритичного сприйняття шкідливої пропаганди.

**Недостатня оперативність реагування.** Система протидії інформаційним загрозам нерідко виявляється недостатньо швидкою та скоординованою. Відсутність технологічних і кадрових ресурсів уповільнює ідентифікацію та спростування фейків. Недостатній рівень співпраці між державними органами, медіа і громадянським суспільством ускладнює формування ефективної стратегії реагування. У більшості випадків спростування не досягають потрібної аудиторії або не мають достатньої переконливості для протидії маніпуляціям.

Ці виклики демонструють, наскільки складним є завдання протидії зовнішнім інформаційним втручанням та маніпуляціям. Крім того, вони наголошують на необхідності системного підходу до розвитку медіаграмотності як інструменту захисту суспільства від загроз інформаційного простору.

## Для подолання цих викликів, зокрема, пропонується:

- Вивчити можливості створення єдиної агрегованої платформи для моніторингу, виявлення та спростування фейків у реальному часі. Ця платформа мала би включати інструменти автоматичного аналізу інформації та залучати експертів із фактчекінгу і бути доступною для журналістів, державних органів, експертів.
- Забезпечити підтримку фактчекінгових організацій для розширення та інтенсифікації їхньої діяльності.
- Інтегрувати курси медіаграмотності у дошкільну, шкільну та університетську програми, орієнтуючи їх на розвиток критичного мислення.
- Проводити масштабні просвітницькі кампанії через телебачення, радіо, соціальні мережі, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності різних вікових груп.
- Розробити масові інформаційні проекти, які б пояснювали механізми роботи пропаганди та її вплив на суспільство.
- Залучити відомих особистостей, які б популяризували ідею медіаграмотності серед населення.
- Залучати інвестиції у створення якісного контенту, який базується на фактах та об'єктивності.
- Забезпечити навчання журналістів методам боротьби з дезінформацією та пропагандою.
- Оновити національну стратегію інформаційної безпеки у відповідності до поточних умов та викликів, яка об'єднає зусилля медіа, держави та громадянського суспільства у протидії інформаційним загрозам.
- Координувати зусилля з міжнародними партнерами для адаптації успішних практик боротьби з пропагандою.

*На завершення варто наголосити, що ці рекомендації є підсумком обговорень, проведених протягом 2023–2024 рр., та пост-семінарського опитування в грудні 2024 р., відображаючи основні виклики, які були окреслені учасниками. Вони не претендують на глибокий чи вичерпний аналіз медійного середовища України, а лише систематизують ключові питання, які викликали найбільший резонанс. Важливо також враховувати, що дискусії проходили в широкому колі експертів із різними, а іноді й протилежними поглядами, тому ці висновки є радше спробою знайти точки дотику, ніж відображенням думки кожного окремого учасника. Основна мета цього документа — стимулювати подальший фаховий діалог, підтримувати розвиток професійної спільноти та пропонувати орієнтири для зміцнення медійного середовища в умовах складних викликів для українського суспільства. Рекомендації підготовлені за підтримки Позабюджетної Програми підтримки ОБСЄ для України. Погляди, думки, висновки та інші дані, наведені в цьому документі, не обов'язково відображають позицію Організації з безпеки та співробітництва в Європі чи Аспен Інституту Київ або схвалюються ними.*